

Ute Schmidt-Herrmann: A.S. Neill és az ő iskolája

szeptember 25, 2013

(részlet a szerző doktori dolgozatából)

Szabadságra nevelés

Neill az alábbiakban a „szabad” és a „nem szabad” gyermek fogalmának szembeállításán keresztül illusztrálja gyermeknevelésről alkotott felfogását.

A következőképpen írja le a „nem szabad” gyermek karakterét:

„Egy ilyen gyermek engedelmes, szót fogad a tekintélyszemélynek, retteg a kritikától és szinte fanatikusan vágyik arra, hogy normális, konvencionális és korrekt legyen. Mindent bevesz, amit tanítanak neki, szinte kérdés nélkül. Ugyanakkor minden komplexusát, félelmét és frusztrációját továbbadja majd a saját gyermekeinek.”

Ez a leírás alapján véve alig tér el a Berkeley Tanulmányban leírt autoriter személyiség jellemzésétől (Adorno: The authoritarian personality, New York, 1950).

A „nem szabad” gyermek egy „nem szabad” nevelés terméke. Egy ilyen gyermek idomított és gátlásos, mert jellemfejlődésének valamennyi területén befegyelmezték: a szoptatásnál (etetés órarend szerint), a sírásnál (Neill azt az álláspontot képviseli –ellentétben kora hagyományos felfogásával- , hogy a csecsemőt nem szabad a kifáradásig sírni hagyni, hanem minden egyes alkalommal ki kell elégíteni a szükségleteit), a tisztaságra szoktatás procedúrájánál, a nemi szervekkel való

játékkal kapcsolatban, s az iskolába lépésnél, ami a kényszeren keresztüli tanulást jelenti.

Neill a gyermekek ezen széles körben elterjedt dresszúráját egy kutya idomításához hasonlítja:

„Egy kisgyermek nevelése nagyban hasonlít egy kutyáéhoz. Az elnászpángolt gyermek mint a megvert kutyakölyök: engedelmes, alamuszi lény lesz. És mint ahogy a kutyát saját céljainkhoz idomítjuk, úgy neveljük a gyermekeinket is. A gyermekszoba hasonló a kutyaólhoz: az emberi kutyáknak tisztáknak kell lenniük, nem szabad túl sokat ugatniuk, sípszóra kell engedelmeskedniük, és muszáj enniük, ha ez nekünk úgy felel meg.“

Mindeközben egy ilyen gyermek szülei nem rossz emberek, nem is különösen kirívóak. Ők:

„...általánosságban illemtudó, barátságos emberek, tele gyermeki hittal és babonákkal, gyermeki bizalommal és odaadással. Ők –a hozzájuk hasonlóakkal együtt – azok a derekas állampolgárok, akik a törvényeket hozzák és emberséget követelnek. Megszabják, hogy az állatokat humánusan kell megölni, a háziállatokat pedig rendesen ápolni kell. Csak amikor az emberek embertelenségéről van szó, válnak erőtlenné. Meggondolatlanul jóváhagynak egy kegyetlen, keresztényietlen büntetőjogot, úgy helyeslik más emberek háborúban való megölését mint valami természeti jelenséget.“

Egy ilyen nevelés hatására nőnek fel aztán azok, akik így foglalnak állást: „Mikor gyerek voltam, engem is vertek, és ez igenis, nagyon jót tett nekem!“ Így válnak a büntetett gyermekek büntető anyákká és apákká, „...és a gyűlölet köre így folytatódik nemzedékről nemzedékre“, ahogy Neill másutt, egy összehasonlító elemzésében erre rámutat.

Ily módon a gyermek idejekorán megfertőződik a szülői agresszióval keresztül. Azután vagy „lelkileg sérült“ lesz és egész életére „csonka“ marad, vagy felveszi a harcot a

nevelőivel és ezernyi eszközzel próbálkozik, hogy az erőszakot megtörje vagy kijátssza.

A közvetlen válasz a nevelői szigorra egyfajta dac, ami az élet összes területére – a táplálékfelvételtől az iskolai teljesítményen át a partnerválasztásig – kiterjedhet. A dacos gyerekekből aztán dacos felnőttek lesznek, akiknek nehézségeik adódnak a környezetükkel való békés együttélés megteremtésében. Egy ilyenfajta harcos „anti“-magatartás – mint ahogy azt Neill máshelyütt említi – megbújhat akár világnézeti álláspontok mögött is.

Felületes vizsgálódásnál az autoriter nevelési módszer megalapozottnak tűnhet, amennyiben a szigorú nevelőnek sikere van és a gyermek készségesen engedelmeskedik a követeléseinek. A szülők gyakran büszkén hívják fel a figyelmet arra, milyen engedelmesek a gyerekeik, ahogy ők mondják: „szót fogadnak“.

A szigorú nevelők ezen győzelme azonban Neill szerint rövid életű, és hamarosan a gyermeki spontaneitás, őszinteség, nyitottság és életöröm kárára válik. A derék és szófogadó gyermekek olykor mélységes haragot és gyűlöletet hordoznak magukban, s engedelmességük csupán elfedi agresszív hajlamaikat, melyek a nevelők által alkalmazott erőszak következtében jönnek létre. Amint a nevelői nyomás megszűnik, láthatóvá lesz, ahogy a derekasság összeomlik, és a jólneveltség felszíne alól felbukkan az ellenállás, a dac és az őszintétlenség, melyeket erőszakosan elnyomtak.

Neill részletesen bemutatja a summerhilli új jövevényekkel kapcsolatos problémáit. Ezek a gyerekek általában olyan „nehéz esetek“, akikkel más iskolák nem tudtak dűlőre jutni:

„Látom a szolgaságnak a következményeit azokon az új diákokon, akik előkészítő iskolákból vagy kolostorokból jönnek hozzánk. Az őszintétlenség, a tévesen értelmezett udvariasság, és az úgynevezett modorosság színes csokrárt mutatják. A szabadságra gyorsan és kényelmetlenül reagálnak. Az első hetekben még

kinyitják az ajtót a tanárok előtt, „Uram“-nak szólítják őket és gondosan tisztálkodnak. Tisztelettel tekintenek rám, amely tiszteletben egyértelmű félelem ismerhető fel. Néhány, szabadságban eltöltött hét után azonban megmutatják, milyenek is valójában. Szentelének, modortalanok, nem mosakszanak és megtesznek mindent, ami azelőtt tiltva volt nekik: káromkodnak, cigarettáznak és szétrombolnak mindent, ami a kezükbe kerül. Ezen időszak alatt egy őszintétlen kifejezés ismerhető fel a szemükben és a hangjukban. Legalább hat hónapra van szükségük ahhoz, hogy ez az őszintétlenség eltűnjék. Elveszítik a szolgálkúságukat is, és hat hónap elteltével olyan egészséges és természetes srácokká lesznek, akik szégyen és gyűlölet nélkül kimondják, amit gondolnak.“ (Neill, ,1950)

Ebben az értelemben a tekintélyelvű környezet a félelem erkölcsiségeként működik, nem pedig egy valódi lelkiismereti képzésként, ami a jót és a jóra való akaratot szolgálná. Erre a problémára már Rousseau is felhívta a figyelmet az „Emil” második könyvében, melyben óva int attól, hogy a növendékek engedelmisségét erőszakon és fenyegetéseken keresztül kényszerítsük ki, vagy, hogy ígéreteken és hízélgésen át csikarjuk ki a gyerekből; mivel ilyenformán, a „büntetéstől való félelem”, vagy a „megbocsájtás reményében” jelszavakkal a gyerekeket elrontjuk és őszintétlenségre neveljük.

Neill hasonlóképpen gondolja, mikor úgy fogalmaz, hogy az ember nem csupán a büntetésen át, hanem a dicséreteken keresztül is aláássa a gyermeki morált, jóllehet egy finomabb módon. Egyik esetben sem hisz azonban a természetes gyermeki érdeklődés növekedésében és kibontakozásában. A dicséretnek ugyanakkor nem jelentenek a gyermek számára akkora veszélyt, mint amikor büntetjük őt, mivel ez utóbbi a szülők iránti gyűlöletet és elutasítást váltja ki belőle.

A szabad gyermek

A szabad gyermeket ábrázolni nehezebb feladatnak tekinti

Neill, mivel oly kevés lelhető fel belőlük, hogy „minden-rájuk vonatkozó- leírás csupán megközelítő próbálkozás lehet”.

A szabadság- Neill értelmezésében (hasonlóképpen boldogság felfogásához)- egy „egyéni, belső nagyság”. Nem csupán a külső nyomás hiányában nyilvánul meg, hanem valami másnak a létezésében is: egy egyéniség, azaz egy egyéni-egyszeri személyiség pozitív megvalósulása, aki megtanulta intellektuális, emocionális és érzéki-érzékszervi potenciáljait kifejezésre juttatni (melyek közül Neill az emocionális faktort különösen hangsúlyozza).

Ezek szerint: a szabad ember belülről szabad. Szabad a félelemtől, a képmutatástól, a gyűlölettől és az intolareniciától, az előítéletektől és az élettagadástól. Gyermekként megengedett neki, hogy saját törvényei szerint éljen, ezért szabadon bontakozhatott ki, testi és lelki dolgait érintő autoritás nélkül.

„A gyermek akkor kap enni, ha éhes, maga tisztálkodik és csak azért, mert így kívánja. Nem ordítóznak vele és nem verik meg, hanem mindig szeretik és oltalmazzák.”

A szabad gyermek a nevelő jelenlétében épp annyira fesztelen, mint annak távollétében. Nem mutat érdeklődést az iránt, hogy a másikat a szabadságában akadályozza. Saját szabadságának határai ott húzódnak, ahol a másik érdeklődése még nem sérül. Az eredménye ennek a féktelenségtől különböző szabadságnak: az önfegyelem. Ez alatt az önfegyelem-önuralom alatt Neill természetesen nem az elfojtás és az erkölcsösség viktoriánus ideálját érti, hanem azt a képességet, hogy valaki képes egy másik személy helyzetébe beleképzelni magát, és ezáltal képes tiszteletben tartani annak jogait.

A szabad gyermek egy olyan környezet, egy olyan nevelési klíma eredménye, amely mentes az elnyomástól és a gyámkodástól, vagyis egy szabad családe. Ami a szülőket illeti, Neill

túlnyomórészt abban határozza meg feladatukat, hogy az autoriter neveléstől elhatárolódjanak.

„Nem annyira az itt a kérdés, hogy *mit kellene* tennie a szülőknek, sokkal inkább az, hogy *mit nem kellene*.” (Neill, 1973)

Először is a nevelőnek tudnia kell, mi nem jó a gyerekeknek, mielőtt a régi bánásmód helyébe valami igazán új léphet. Neill saját nevelési praxisából származó példák segítségével ábrázolja, hogyan kellene a szabad nevelésnek kinéznie. Az indikátor arra nézvést, hogy egy olyan családi nevelésről van szó, mely viszonylag szabadként értelmezhető, szerinte az olyan otthoni légkör, melyben a növendékeknek nincs olyan – sem tudatos, sem tudattalan -kívánságuk, hogy lázadjanak ,vagy a szülői autoritást semmibe vegyék.

„Mivel- ahogy azt Neill egy összehasonlító elemzésben írja – ha nincs az az érzésük, hogy szülői kényszer alatt állnak és kibontakozásuk akadályokba ütközik, akkor nem látom be, miért kellene a későbbiekben fellázadniuk.” (Neill, 1983)

Hogy mit ért pozitív értelemben vett „szabad család” kifejezés alatt, azt másutt a következőképpen írja le:

- A gyerekek és a szülők között egy egyenjogúságra épülő viselkedés áll fenn, azaz a gyermek személyisége és individualitása ugyanolyan elismerésben részesül, mint a felnőtteké, miáltal a gyermek megtanulja nevelőjét megbecsülni. Egy ilyen családban a szülők és a gyerekek barátságos viszonyban állnak egymással.

- A szülők nem kényszerítik a gyermeket semmire, és nem gyakorolnak felette hatalmat a tekintélyükön keresztül. Ilyeténképpen ki sem alakul a gyermeki küzdelem a szabadságért és az önkifejezésért.

- Az, hogy a gyerekek a szülői házban szabadnak érezhetik magukat, nem jelenti, hogy szabadosság uralkodik. A

gyereknek nincs az az igénye, hogy a bútorokat szétzúzza, vagy, hogy állatokat kínozzon. (Ha lenne rá igénye, abban Neill annak a jelét látja, hogy a nevelés során valamit elrontottak.)

· A gyerek számára eleve megadott vallásosságban is egy megengedhetetlen kényszert lát Neill. A metodistákhoz és a nazarénusokhoz hasonlóan, akik először csak a fiatal felnőtteknek engedik, hogy megtérjenek és megkeresztelkedjenek (vagy ahogy azt sokan kimondták, és ahogy azt közülük talán Schopenhauer fogalmazta meg legnyomatékosabban: az embernek először csak 17 – 18 évesen lenne szabad egy olyan nagy horderejű döntést meghoznia, mint a vallás megválasztása), Neill így fogalmaz:

„ Amennyiben a szülők egy bizonyos valláshoz tartoznak, ne kényszerítsék azt a gyermekeikre!”

· A szexualitás, illetve a szexuális felvilágosítás a nevelés természetes részét képezi: a gyerekek láthatják a szüleiket meztelenül, és a szexualitás témája –beleértve az önkielégítést is- nem számít tabunak.

Neill a következőképpen foglalja össze a szabad családról alkotott gondolatait:

„Nem állítom, hogy egy ilyen családban a gyerekek azt tehetnek, amit csak akarnak. A felnőtteknek megvannak a saját jogaik. Az apának például energikusan ki kell jelentenie, hogy nem kívánja, hogy az autóját játék közben rablóbarlangnak használják. Egy sportszerű adok-kapok kölcsönösség a jellemző, és ha a családtagok között szeretetteljes viselkedés nyilvánul meg ,akkor az ilyen nézeteltérések nem hagynak hátra maguk után sem gyűlöletet, sem haragot.”

A tévesen értelmezett szabadság: a „laissez-faire”elvé

Az emberek a neill-i pedagógia szabadság elvét ismételten és különböző nézőpontokból is félreértelmezték ; összekeverték

azt a féktelenséggel, vagy túlságosan messzire menő engedékenységgel vádolták Neillt. Tévesen úgy gondolták például, hogy Summerhillben minden gyerek akadálytalanul tehet, amit csak akar, jóllehet Neill pedagógiai fő művében „a felfogását nagyon világosan kifejtette”(Fromm), s az antiautoriter nevelést egyértelműen megkülönböztette valamennyi laissez-faire nevelési irányzattól.

„Ezt a különbséget szabadság és féktelenség között sok szülő nem képes felfogni. Egy otthonban, ahol a fegyelmezés uralkodik, a gyerekeknek nincsenek jogai. Egy olyan otthonban, ahol elkényeztetik őket, mindenhez joguk van. Egy jó otthonban azonban a gyerekeknek és a szülőknek egyenlő jogaik vannak. És ugyanez érvényes az iskolákra is.” (Neill,1983)

Ugyanebben a művében a szabadságot a következőképpen magyarázza:

„A szabadság jelentése: azt tenni és hagyni azt csinálni, amit az ember szeretne, egész addig, amíg ez a szabadság másokat nem korlátoz.” (Neill, 1983)

Nem csak sok kritikus, hanem számos jó szándékú szülő is félreértette Neillt, és minden további feltétel betartása nélkül megpróbálták utánózni azt, amit ők Neill „szabad nevelés”-ideájának tartottak. Az eredmény inkább kiábrándító volt. Azok száma, akik tévesen értelmezték őt, végül olyan jelentőssé vált, hogy a kiadója arra kérte Neillt, magyarázatképpen írjon egy újabb könyvet, amit aztán ő 1966-ban „Freedom-Not License” címmel tett közzé. Ebben, az Amerikában megjelent műben Neill számos, szülőktől érkezett kérdésre válaszol, s egyértelműen hangsúlyozza, hogy a szabadság nem egyenlő a féktelenséggel, a zabolátlansággal. Ez az igen fontos alapelve kimondja, hogy mindkét félnek tekintettel kell lennie a másikra: a nevelő nem használ kényszert a gyerekekkel szemben, ugyanakkor a gyerekeknek sem szabad a nevelője ellenében –legyen az szülő vagy tanár– kényszert gyakorolnia.

„Senki sem uralhat egy otthont. Egy család (vagy egy iskola) minden tagjának egyenlő joga van a kényelemhez, a békéhez és a nyugalomhoz. Megengedni egy kölyöknek, hogy mindent megtegyen, amit akar, csak abba az irányba tereli őt, hogy egy ifjú zsarnokká váljék.” (Neill, 1966)

Egy gyereknek sincs joga ahhoz, hogy egy felnőtt terhére legyen, vagy rá nyomást gyakoroljon, csak azért, mert gyerek.

„Általában azt mondom a szülőknek: Ne hagyjátok, hogy a gyerekeitek vezényeljenek nektek, ha ti sem parancsoltok nekik! Ne hagyjátok magatokat megzavarni, ha ti sem zavarjátok őket!....Csak ismételni tudom a következő szavakat: a szabadságnak mindkét oldalról meg kell nyilvánulnia.”

Az idézetek a következő Neill művekből származnak:

- *Selbstverwaltung in der Schule*. Zürich, 1950 (Titel der :That Dreadful School, London 1939)
- *Theorie und Praxis der antiautoritären Erziehung. Das Beispiel Summerhill*, Hamburg ,1983 (Titel der Originalausgabe: Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing, New York, 1960)
- *Das Prinzip Summerhill: Fragen und Antworten. Argumente, Erfahrungen, Ratschläge*. Hamburg, 1983 (Titel der Originalausgabe:Talkings of Summerhill, London, 1967)
- *Freedom –not License*. 1966, New York
- *The Free Child*. 1953, London
- *Childrens' Rights. Towards the Riberation of the Child*. 1973, London

Forrás:

und seine Schule Summerhill als Beispiel aus der Geschichte der antiautoritären Erziehung

Abhandlung zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät I der Universität Zürich

Vorgelegt von **Ute Schmidt-Herrmann** von Basel-Stadt und Köln, BRD

Fordította: Járainé Felvidéki Szilvia

Kapcsolódó oldalak:

- Ágoston Krisztina: A természetes tekintély, avagy a kölcsönös tisztelet tanárok és tanulók között
- Fóti Péter: Meg kell-e szabadítani a gyerekeket minden tekintélytől?
- A. S. Neill írásai
- Summerhill Dráma (film)
- Írások a Summerhill Iskoláról